

Araştırma Makalesi/Research Article (Original Paper)

Dönemeç Deltası'ndaki Kuş Populasyonları Üzerine Poisson ve Negatif Binom Regresyon Modelinin Uygulanması

Atilla DURMUŞ^{1*} Abdullah YEŞİLOVA² Emrah ÇELİK¹ Rıdvan KARA²

¹Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Fen Fakültesi Biyoloji Bölümü, Van, Türkiye
²Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Zootečni Bölümü, Van, Türkiye
*e-posta: atilla@yyu.edu.tr; Tel:+90 (505)7146937

Özet: Bu çalışmanın amacı, Dönemeç Deltası'ndaki kuş populasyonlarının, Poisson ve negatif binom regresyon modellerini kullanarak istatistiksel değerlendirmesini yapmaktır. Poisson regresyon modelinde devians (sapma) istatistiğinin bir (1) den büyük olması kuş populasyonunda aşırı yayılım olduğunu gösterir. Poisson regresyondaki aşırı yayılım değeri birden çok büyük bulunmuştur (156.615). Aksine negatif Binom regresyondaki aşırı yayılım değeri bire çok yakındır (1.277). Bu nedenle, parametre tahminleri negatif Binom regresyona göre yorumlanmıştır. Mevsimlerin, yaşam alanlarının ve takımlarının (ordo) etkileri populasyon yoğunluğu açısından istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p<0.05$). Yaz mevsimi tüm mevsimler içinde referans olarak alındığında, kış mevsimi istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p<0.05$). Kumluk, tarımsal alanlar ve dere kenarı habitatlarındaki populasyon büyüklüğünün, diğer habitatlara (çayırılık, kamışlık ve bataklık) göre farklı olduğu görülmüştür ($p<0.05$). Anseriformes ordosu referans olarak alındığında 13 ordoya göre sadece iki kuş ordosu önemsiz olarak bulunmuştur ($p>0.05$).

Anahtar kelimeler: Dönemeç Deltası, Kuş popülasyonu, Negatif binom regresyon, Poisson regresyon

Using Poisson and Negative Binom Regression Models on Birds Population in Dönemeç Delta

Abstract: The aim of this study to make a statistical estimate to bird populations in Dönemeç Delta using Poisson and negative binom regression models. According to Poisson regression model a deviance statistic greater than one (1) indicates that there is an over-dispersion in the bird's population. The over-dispersion value in the Poisson regression was much greater than one (156.615). In contrast, the over-dispersion value in negative binom regression was close to one (1.277). Therefore, parameter estimations were interpreted according to negative binom regression. The effects of seasons, habitats and order (ordo) were found to be statistically significant on population density ($p<0.05$). Summer season when taken as a reference in all seasons only winter season was statistically significant ($p<0.05$). The population in sandy, farmland and stream edge habitats seen different according to other habitats (meadow, reeds and marshy) ($p<0.05$). When the Anseriformes ordo is taken as reference only two bird order were insignificant ($p>0.05$) according to 13 orders.

Keywords: Dönemeç Delta, Birds population, Negative binom regression, Poisson regression

Giriş

Kuşlar, biyolojik aktiviteleri ve insanlara yakınlıklarından dolayı diğer canlı türlerinden daha fazla tanınmaktadırlar (Erdem 1994). Doğal ekosistemin biyolojik göstergesi olan kuşlar, habitat tercihleri ve populasyon yoğunlukları ile biyolojik çeşitliliğe önemli katkıda bulunmaktadırlar (Kızıroğlu 2001; 2008). Canlı türlerinin habitat tercihlerini belirleyip, bulunduğu habitatteki bolluğunu tahminlemek ekolojik çalışmaların temelini oluşturmaktadır (Pielou 1984; Joseph ve ark. 2009; O'Hara ve Kotze 2010). Ülkemizde kuşların habitat tercihleri ve mevsimsel populasyon değişimlerine yönelik birçok çalışma yapılmıştır (Per 2006; Üker 2006; Onmuş 2006; Gül 2008; Çelik ve Durmuş 2017).

Kuşların, habitat tercihlerini ve coğrafi dağılımlarını birçok ekolojik faktör etkilemektedir. Bu faktörler; tür içi ve türler arası rekabet, coğrafik yapı, besin varlığı, iklimatik faktörler ve uygun korunma alanlarıdır (Anderson ve ark. 2002; Peterson ve ark. 2002; Beresford ve ark. 2011; Beerens ve ark. 2011; Austini ve ark. 2014).

Dönemeç Deltası'ndaki kuş populasyonları, noktasal ve hat boyunca sayım yöntemleri kullanılarak elde edilmektedir. Poisson regresyonu sayıma dayalı olarak elde edilen verilerin analizinde kullanılmaktadır. Poisson

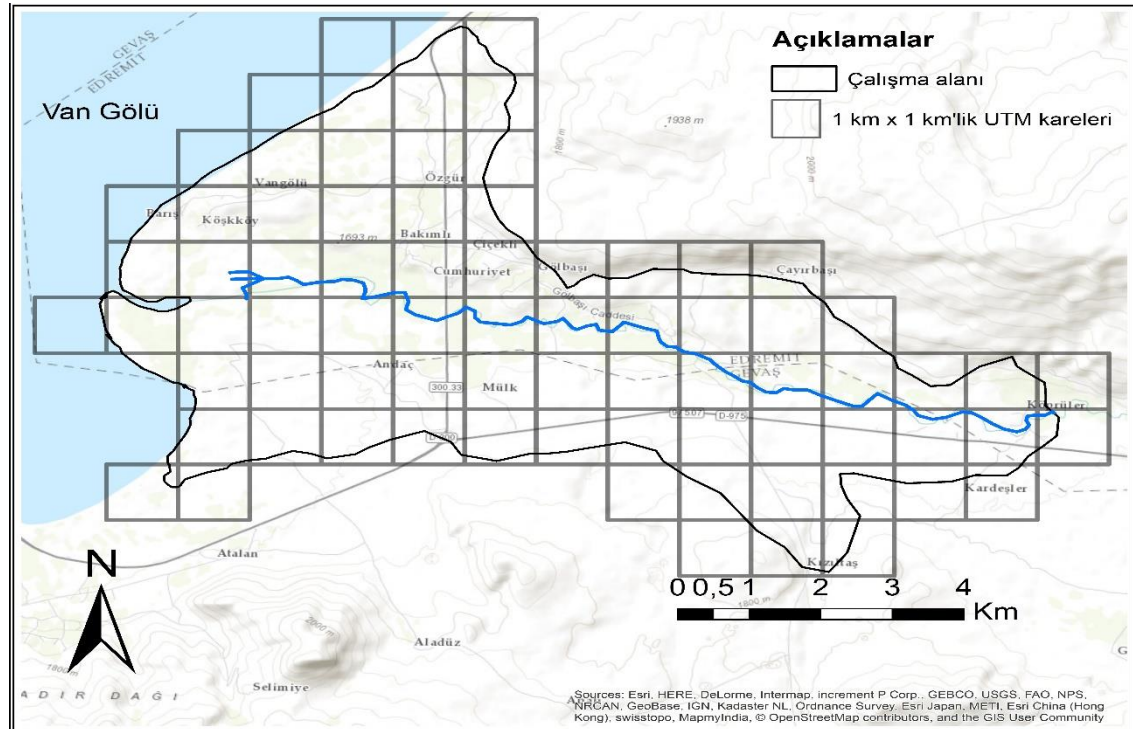
dağılımının en temel özelliği ortalaması ile varyansının birbirine eşit olmasıdır (Agresti 1997). Bu eşitliğin sağlanamaması durumunda aşırı yayılım ($\text{varyans} > \text{ortalama}$) görünür. Bağımlı değişkende aşırı yayılım söz konusu olduğunda, Poisson regresyonunun kullanılması doğru olmayan parametre tahmin değerleri ve standart hataların elde edilmesine neden olmaktadır. Bağımlı değişkende meydana gelen aşırı yayılımın etkisini gideren yöntemlerden biri negatif binom regresyondur (Agresti 1997; Hilbe 2007). Veri setinde, aşırı yayılım olup olmadığını belirlemek için devians (deviance) uyum iyiliği istatistiği yaygın olarak kullanılmaktadır.

Dönemeç Deltası'nın farklı habitat yapısına sahip olması, alandaki ornitolojik potansiyelin artmasına etki etmektedir. Yaşamsal aktivite olarak farklı habitatları tercih eden kuş türlerinin dağılımı alanın ornitolojik önemini de ortaya koymaktadır (Çelik ve Durmuş 2017).

Bu çalışma kapsamında, kuşların dört mevsim boyunca yaşamsal aktivite gösterdikleri uygun habitatların tespit edilmesi, bu habitatlarda bulunan nesli küresel ölçekte tehlike altında olan türlerin belirlenmesi ve Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS) analiz yöntemleri ile konumlandırılıp ortaya çıkarılması ve bu verilerin istatistiksel modelleme ile hesaplanması amaçlanmıştır.

Materyal ve Yöntem

Bu çalışmanın materyalini, Türkiye'nin Van Gölü Havzası'ndaki önemli sulak alanlarından biri olan ve 38 S 337767 X; 4247421 Y koordinatlarında yer alan Dönemeç (Engil) Deltası ve deltayı yaşamsal amaçla kullanan kuşlar oluşturmaktadır. Populasyon yoğunluğunun tespiti ile ilgili gözlemler, Nisan 2013 - Nisan 2015 tarihleri arasında dört mevsimi kapsayacak şekilde her ay içerisinde 15'er günlük periyotlarla ve toplamda 48 arazi çalışması olarak yapılmıştır. Türlerin üreme durumları yuva tespiti, çiftlerin varlığı ve kur davranışları gözlenerek ortaya konulmuştur. Gözlemlere, mevsim şartlarına bağlı olarak gün doğumu ile başlanmış ve gün batımı ile sonlandırılmıştır. Çalışma alanı 1x1 km²'lik 76 UTM karesine bölünmüştür (Şekil 1). Her UTM karesinde bulunan habitatları temsil edecek ve birbirinden en az 300 metre uzaklıkta olacak şekilde 3'er gözlem noktası alınmıştır. Populasyon yoğunluğu ve birey sayısını belirlemeye yönelik gözlemlerde Hat Boyunca Gözlem (Line transect) ve Noktasal Gözlem Metodu (Point counts) kullanılmıştır (Bibby ve Burgess 1992). Nokta ve yakın civarında tespit edilen kuş türleri, populasyon sayıları ve UTM koordinatları arazi gözlem kartlarına kaydedilmiştir. Çalışma sonucunda elde edilen nokta kayıtları daha sonra UTM karelerine atanarak kullanılmışlardır. Bu işlem noktasal ölçek haricinde grid bazında da analiz imkânına olanak sağlamıştır (Onmuş 2008). Gerekli istatistiksel analizler SAS 9.1.1.4 istatistik yazılım programı kullanılarak yapılmıştır.

Şekil 1. Çalışma alanının 1x1 km²'lik UTM karelerine bölünmüş haritası.

İstatistiksel Analiz

Poisson regresyonu

Poisson regresyonunda, ilgilenilen olayın gözlenen sayısı olan Y_i bağımlı değişkenin Poisson dağılımına sahip olduğu varsayılmaktadır. Poisson ortalaması olan μ 'nün logaritmasının, bağımsız değişkenlerin bir doğrusal fonksiyonu olduğu varsayılmaktadır (Yeşilova ve ark. 2016). Poisson regresyonunda, parametre tahmini en çok olabilirlik yöntemi (Maximum likelihood estimation=ML) kullanılarak elde edilmektedir. Doğrusal olmayan PR modeli için olabilirlik fonksiyonu (likelihood function),

$$\ln L = \sum_{i=1}^n [-\lambda_i + y_i x_i' \beta - \ln y_i] = \sum_{i=1}^n [-e^{x_i' \beta} + y_i x_i' \beta - \ln y_i]$$

biçiminde yazılabilir.

Negatif binom regresyon

Negatif binom regresyon modeli aşağıdaki gibi verilebilir (Hilbe, 2007).

$$P(Y = y | X_1, X_2, X_3, k) = \frac{\Gamma(y + k)}{\Gamma(k)\Gamma(y + 1)} \left(\frac{k}{k + \mu} \right)^k \left(\frac{\mu}{k + \mu} \right)^y \quad y = 0,1,2,\dots$$

Eşitlikte, aşırı yayılım derecesini gösteren yardımcı parametredir ve k pozitif bir değer olarak alınmaktadır.

Dönemeç Deltası'ndaki kuş popülasyon verileri modele bağımlı değişken olarak alınmıştır. Bunun yanı sıra mevsimler, ordo ve kareler ise bağımsız değişken olarak modele alınıp sırasıyla Poisson ve negatif binom regresyonları uygulanmıştır. Gerekli istatistiksel analizler SAS 9.1.1.4 istatistik yazılım programı kullanılarak yapılmıştır.

Bulgular

İki yıl süresince gerçekleştirilen çalışma sonucunda; 15 ordo, 34 familyaya ait 91 tür ve 1 alttür tespit edilmiştir. Bu türlerden; % 38.1 (n:35)'i yerli, % 51.1 (n:47)'i göçmen, % 7.6 (n:7)'si kıy ziyaretçisi ve % 3.2 (n:3)'si transit göçer olarak belirlendi. Üreme döneminde yapılan gözlemlerde, alanda gözlenen türlerden 29 tanesinin kesin olarak ürettiği, 11 tanesinin muhtemelen ürettiği ve 52 tanesinin de alanda üremediği gözlenmiştir. Deltada coğrafik, topoğrafik ve floristik olarak 7 habitat tipi belirlenmiştir. Dört mevsim boyunca periyodik olarak yapılan gözlemlerde alanda mevcut olan türlerin kullandıkları habitatlar ve popülasyon durumları tespit edilmiştir (Çizelge 1).

Çizelge 1. Araştırma dönemi boyunca tespit edilen kuş türleri

Türün Türkçe Adı	Türün Bilimsel Adı	Utm_X	Utm_Y	Toplam Pop. Sayısı	Görüldüğü Habitatlar*	Sezonlar**	Iucn	Üreme	Alan Statüsü
Küçük batağan	<i>Tachybaptus ruficollis</i>	337078	4246344	2463	4, 5	11, 22, 33, 44	LC	Ü	Y
Tepeli batağan	<i>Podiceps cristatus</i>	337078	4246344	85	5	11, 22, 33	LC	Ü	Y
Kırmızı boyun batağan	<i>Podiceps griseogena</i>	337078	4246344	1534	5	11, 22, 33	LC	Ü	Y
Karaboyun batağan	<i>Podiceps nigricollis</i>	337078	4246344	1605	4, 5	11, 22, 33	LC	Ü	Y
Karabatak	<i>Phalacrocorax carbo</i>	337290	4247128	4	5	22	LC	-	TG
Balaban	<i>Botaurus stellaris</i>	337378	4246071	218	2, 4, 5	11, 22, 33	LC	-	G
Cüce balaban	<i>Ixobrychus minutus</i>	338758	4246570	162	2, 4	11, 22, 33	LC	-	G
Gece balıkçılı	<i>Nycticorax nycticorax</i>	338758	4246570	243	4	11, 22, 33	LC	Ü	Y
Alaca balıkçıl	<i>Ardeola ralloides</i>	338758	4246570	54	2	11, 22, 33	LC	-	G
Öküz balıkçıl	<i>Bubulcus ibis</i>	337378	4246071	32	4	11, 22, 33	LC	-	Y
Küçük akbalıkçıl	<i>Egretta garzetta</i>	337378	4246071	126	4	11, 22, 33	LC	-	G
Gri balıkçıl	<i>Ardea cinerea</i>	337378	4246071	55	1	11, 22, 33, 44	LC	-	Y
Erguvani balıkçıl	<i>Ardea purpurea</i>	337378	4246071	104	2, 4	11, 22, 33	LC	-	G
Akleyek	<i>Ciconia ciconia</i>	337378	4246071	123	2, 4	11, 22, 33	LC	MÜ	G
Flamingo	<i>Phoenicopterus roseus</i>	337378	4246071	39	5	11, 22, 33	LC	-	G
Angit	<i>Tadorna ferruginea</i>	337290	4247128	4809	6	11, 22, 33, 44	LC	Ü	Y
Suna	<i>Tadorna tadorna</i>	337290	4247128	955	6	11, 22, 33, 44	LC	-	Y
Fiyu	<i>Anas penelope</i>	337078	4246344	46	4, 5	11, 44	LC	-	KZ
Çamurcun	<i>Anas crecca</i>	337078	4246344	76	5	11, 44	LC	-	KZ
Yeşilbaş	<i>Anas platyrhynchos</i>	337078	4246344	88	2, 4	11, 22, 33, 44	LC	Ü	Y
Çıkrıkçın	<i>Spatula querquedula</i>	337078	4246344	157	5	11, 22, 33	LC	-	G
Kaşıkçaga	<i>Spatula clypeata</i>	337078	4246344	329	4	11, 22, 33, 44	LC	Ü	Y
Macar ördeği	<i>Netta rufina</i>	337078	4246344	126	4, 5	11, 22, 33	LC	MÜ	G
Elmabaş patka	<i>Aythya ferina</i>	337078	4246344	1211	4, 5	11, 44	VU	-	KZ
Akbaş Dikkuyruk	<i>Oxyura leucocephala</i>	337078	4246344	72	5	11, 22, 33	EN	Ü	G

Çizelge 1. Araştırma dönemi boyunca tespit edilen kuş türleri (devam)

Türün Türkçe Adı	Türün Bilimsel Adı	Utm_X	Utm_Y	Toplam Pop. Sayısı	Görüldüğü Habitattar*	Sezonlar**	Iucn	Üreme	Alan Statüsü
Saz Delicesi	<i>Circus aeruginosus</i>	338758	4246570	104	3, 4	11, 22, 33, 44	LC	-	Y
Çayır doğanı	<i>Circus pygarcus</i>	338758	4246570	14	2	11, 44	LC	-	TG
Şahin	<i>Buteo buteo</i>	338758	4246570	103	2	11, 22, 33, 44	LC	-	Y
Kerkenez	<i>Falco tinnunculus</i>	338758	4246570	66	2	11, 22, 33, 44	LC	Ü	Y
Su yelvesi	<i>Rallus aquaticus</i>	338758	4246570	31	4	11, 22, 33, 44	LC	-	G
Bataklık su tavuğu	<i>Porzana parva</i>	338758	4246570	30	4	11, 22, 33	LC	-	G
Bıldırcın kılavuzu	<i>Crex crex</i>	338758	4246570	46	4	11, 22, 33	LC	-	G
Yeşilayak sutavuğu	<i>Gallinula chloropus</i>	338758	4246570	36	3	11, 22, 33	LC	-	G
Sakarmeke	<i>Fulica atra</i>	337078	4246344	10045	4, 5, 6	11, 22, 33, 44	LC	Ü	Y
	<i>Himantopus</i>								
Uzunbacak	<i>himantopus</i>	337378	4246071	1007	2, 3, 6	11, 22, 33	LC	MÜ	G
Kılıçgaga	<i>Recurvirostra avosetta</i>	337378	4246071	182	5	11, 22, 33	LC	MÜ	G
Halkalı küçük cıltbit	<i>Charadrius dubius</i>	337290	4247128	744	5, 6	11, 22, 33	LC	-	G
	<i>Vanellus</i>								
	<i>(Hoplapterus)</i>								
Mahmuzlu kızkuşu	<i>spinotus</i>	337290	4247128	4	6	11	LC	MÜ	G
Kızkuşu	<i>Vanellus vanellus</i>	337290	4247128	1163	2, 3, 4, 6	11, 22, 33	NT	Ü	G
Döğüşken kuş	<i>Calidrix pugnax</i>	337290	4247128	356	2, 3	11, 44	LC	-	TG
Suçulluğu	<i>Gallinago gallinago</i>	338758	4246570	36	2	11, 44	LC	-	KZ
Çulluk	<i>Scolopax rusticola</i>	338758	4246570	18	5	44	LC	-	KZ
Çamur çulluğu	<i>Limosa limosa</i>	338758	4246570	76	5	11, 44	NT	-	KZ
Yeşil düdükcün	<i>Tringa ochropus</i>	344131	4245307	144	2, 3	11, 44	LC	-	G
Kızılbacak	<i>Tringa totanus</i>	344131	4245307	1696	2, 3, 4, 5, 6	11, 22, 33	LC	Ü	G
Orman kızılbaçağı	<i>Tringa glareola</i>	344131	4245307	46	5	11, 44	LC	-	G
Akkarın yeşilbacak	<i>Actitis hypoleucis</i>	344131	4245307	62	5	11, 22, 33	LC	-	G
Van Gölü martısı	<i>Larus armenicus</i>	344131	4245307	10597	1, 2, 6	11, 22, 33, 44	NT	Ü	Y
Sumru	<i>Sterna hirundo</i>	344131	4245307	815	6	11, 22, 33	LC	Ü	G
Küçük sumru	<i>Sternula albifrons</i>	344131	4245307	22	6	11, 44	LC	MÜ	G
	<i>Chlidonias</i>								
Akkanat sumru	<i>leucopterus</i>	344131	4245307	456	6	11, 22, 33	LC	MÜ	G
Kaya güvercini	<i>Columba livia</i>	339316	4247627	233	2	11, 22, 33, 44	LC	Ü	Y
Guguk kuşu	<i>Cuculus canorus</i>	339316	4247627	3	2	11, 22	LC	-	G
Kukumav	<i>Athene noctua</i>	339316	4247627	40	1	11, 22, 33, 44	LC	Ü	Y
Ebabil	<i>Apus apus</i>	339316	4247627	25	2	11, 22	LC	-	G
Akkarın ebabil	<i>Tachymarpis melba</i>	339316	4247627	275	2	11, 22, 33	LC	-	G
Ari kuşu	<i>Merops apiaster</i>	339316	4247627	89	1, 2	11, 22, 33	LC	Ü	G
Gökkuzgun	<i>Coracias garrulus</i>	339316	4247627	141	1	11, 22, 33	LC	MÜ	G
Hüthüt	<i>Upupa epops</i>	339316	4247627	70	1, 2	11, 22, 33	LC	-	G
Alaca ağaçkakan	<i>Dendrocopos syriacus</i>	348036	4244074	14	1	11, 22	LC	MÜ	Y
Kum kırlangıcı	<i>Riparia riparia</i>	344131	4245307	245	5, 6	11, 22	LC	-	G
Kırlangıç	<i>Hirundo rustica</i>	344131	4245307	3236	1, 2, 3, 4, 5	11, 22, 33	LC	MÜ	G
Sarı kuyruksallayan	<i>Motacilla flava</i>	344131	4245307	629	1, 6	11, 22, 33	LC	-	G
Maskeli kuyruksallayan	<i>Motacilla flava feldeqq</i>	338758	4246570	463	1, 2, 3	11, 22, 33	LC	-	G
Sarı kuyruksallayan başlı	<i>Motacilla citreola</i>	338758	4246570	983	2, 3, 4, 6	11, 22, 33	LC	-	G
Akkuyruk sallayan	<i>Motacilla alba</i>	338758	4246570	235	2, 3	11, 22, 33, 44	LC	Ü	Y
Kızılgerdan	<i>Erethacus rubecula</i>	338758	4246570	20	4	44	LC	-	KZ
Mavigerdan buğdaycıl	<i>Luscinia svecica</i>	338758	4246570	52	4	11, 22, 33	LC	-	Y
	<i>Phoenicurus</i>								
Kızılkuyruk	<i>phoenicurus</i>	338758	4246570	98	4	11, 22, 33	LC	-	G
Çayır taş kuşu	<i>Saxicola rubetra</i>	338758	4246570	32	2	11, 22, 33	LC	-	G
Kuyrukkakan	<i>Oenanthe oenanthe</i>	348036	4244074	326	4	11, 22, 33	LC	-	G
Karatavuk	<i>Turdus merula</i>	348036	4244074	19	1	11, 22, 33	LC	Ü	Y
Ökseotu ardıcı	<i>Turdus viscivorus</i>	348036	4244074	47	4	11, 22, 33, 44	LC	-	Y
Kamışbülbülü	<i>Cettia cetti</i>	348036	4244074	118	1, 4	11, 22, 33, 44	LC	-	Y
Ağaç kamaşcını	<i>Locustella fluviatilis</i>	348036	4244074	48	4	11, 22, 33	LC	-	G
	<i>Acrocephalus</i>								
Saz bülbülü	<i>scirpaceus</i>	338758	4246570	67	4	11, 22, 33	LC	Ü	G
Çıvgın cıfcaf	<i>Phylloscopus collybita</i>	338758	4246570	133	1, 4	11, 22, 33	LC	-	Y
Benekli sinekkapan	<i>Muscicapa striata</i>	338758	4246570	21	1, 4	11, 22	LC	-	G
Baştankara	<i>Parus major</i>	338758	4246570	66	1	11, 22, 33, 44	LC	Ü	Y
Kızılsırtlı örümcek kuşu	<i>Lanius collurio</i>	338758	4246570	55	2	11, 22, 33	LC	-	G
Büyük örümcek kuşu	<i>Lanius excubitor</i>	338758	4246570	201	1, 4	11, 22, 33	LC	-	G
Maskeli örümcek kuşu	<i>Lanius nubicus</i>	338758	4246570	48	1, 4	11, 22	LC	-	G
Saksağan	<i>Pica pica</i>	348036	4244074	745	1, 2, 3, 4,	11, 22, 33, 44	LC	Ü	Y
Cüce karga	<i>Corvus monedula</i>	339316	4247627	227	2, 3	11, 22, 33, 44	LC	Ü	Y
Ekin kargası	<i>Corvus frugilegus</i>	339316	4247627	475	1, 2, 3, 4	11, 22, 33, 44	LC	Ü	Y
Leş kargası	<i>Corvus cornix</i>	339316	4247627	117	1	11, 22, 33, 44	-	Ü	Y
Siğircik	<i>Sturnus vulgaris</i>	337378	4246071	756	1, 2, 3, 4, 6	11, 22, 33	LC	MÜ	G
Ev serçesi	<i>Passer domesticus</i>	339316	4247627	868	1, 2, 3, 4, 5	11, 22, 33, 44	LC	Ü	Y
Ağaç serçesi	<i>Passer montanus</i>	339316	4247627	201	1, 2, 3	11, 22, 33	LC	Ü	Y
Saka	<i>Carduelis carduelis</i>	348036	4244074	352	1	11, 22, 33	LC	Ü	Y
Bataklık kirazkuşu	<i>Emberiza schoeniclus</i>	337378	4246071	91	3, 4	11, 22, 33	LC	-	Y
Tarla kirazkuşu	<i>Miliaria calandra</i>	339316	4247627	100	2	11, 22, 33, 44	LC	-	Y

*:1- Çalılık alan, 2-Çayırılık alan, 3-Dere kenarı, 4-Kamışlık alan, 5-Bataklık alan, 6- Kumluk alan, 7-Tarım alan

** : 11-İlkbahar, 22-Yaz, 33-Sonbahar, 44-Kış

IUCN: EN-Tehlike altında, NT- Yakın tehdit altında, VU- Hassas, LC-Düşük öncelikli.

Ü: Üreme var, MÜ: Muhtemel üreme var

Alan Statüsü: Y-Yerli, G-Göçmen, KZ-Kış Ziyaretçisi, TG- Transit Göçer

Habitat temelli yapılan gözlemlerde elde edilen sayısal veriler istatistiksel analize uygun olarak düzenlenmiştir. Alandaki kuşların ordo (takım) düzeyinde populasyon yoğunluğu, kullandıkları UTM kare sayıları ayrıca mevsimlere ve habitat yapısına bağlı olarak değişim gösteren populasyon yoğunlukları ortaya konulmuştur (Çizelge 2, 3, 4).

Çizelge 2. Dönemeç Deltası'ndaki kuşların ordo dağılımı

Ordo	Populasyon yoğunluğu (n)	Kullandıkları kare sayısı
Anseriformes	8301	36
Charadriiformes	12819	37
Bucerotiformes	54	4
Caprimulgiformes	300	9
Ciconiiformes	96	7
Columbiformes	233	8
Coraciiformes	155	15
Cuculiformes	3	2
Falconiformes	168	13
Gruiformes	10131	45
Passeriformes	9193	61
Pelecaniformes	994	21
Phoenicopteriformes	39	3
Podicipediformes	7616	40
Strigiformes	40	3

(n:birey sayısı)

Çizelge 3. Mevsimlere göre populasyon yoğunluğu

Mevsim	Populasyon yoğunluğu (n)
İlkbahar	15891
Yaz	11492
Sonbahar	13416
Kış	9343

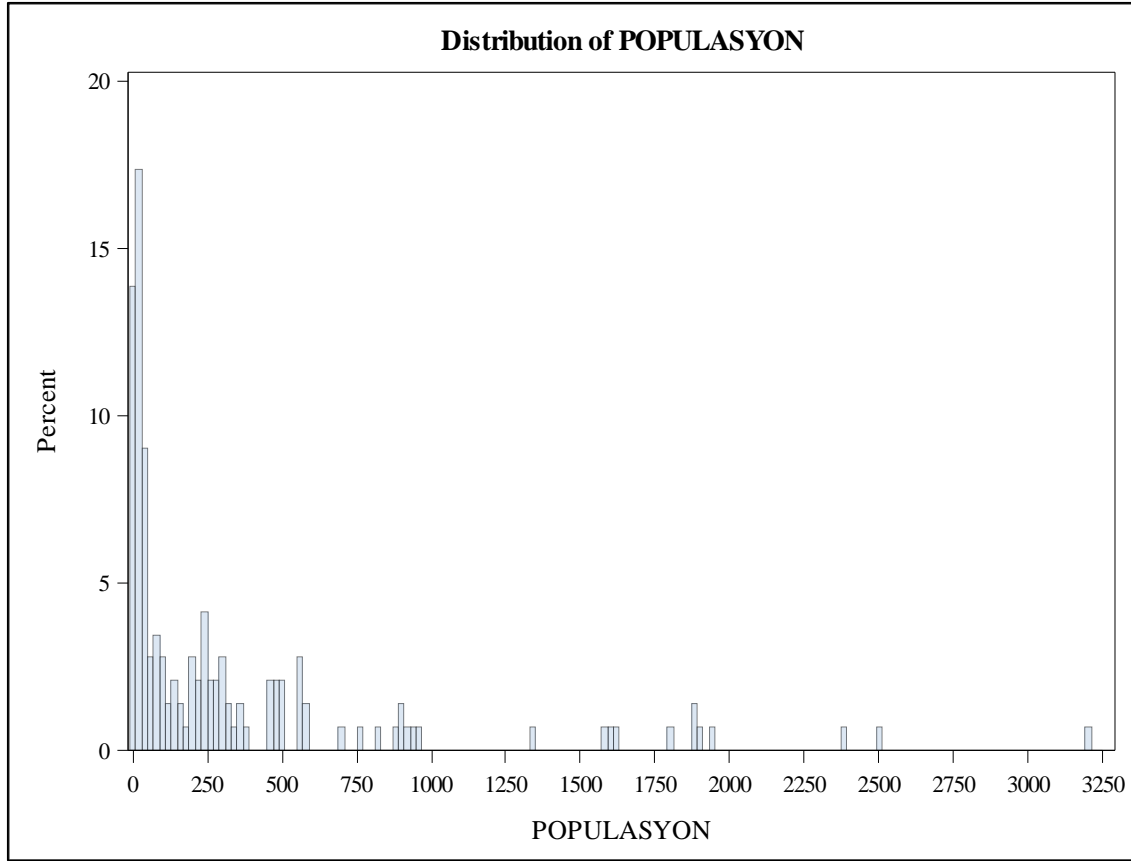
(n:birey sayısı)

Çizelge 4. Habitat yapısına göre populasyon yoğunluğu

Habitat	Populasyon yoğunluğu (n)
Çalılık	2208
Çayırılık	3739
Dere kenarı	1137
Kamışlık	11107
Bataklık	8030
Kumluk	23778
Tarımsal alan	143

(n:birey sayısı)

Modele bağımlı değişken olarak alınan Dönemeç Delta sayımlarının grafiği Şekil 2'de verilmiştir. Deltadaki populasyon yoğunluk grafiği sağa doğru oldukça çarpık olmuştur. Bu tür verilerde, dönüşümlere tabi tutulmalarına rağmen sağa doğru aşırı çarpıklık çok fazla değişmemektedir. Bu nedenle Poisson dağılışı gösteren bu tip verilere doğrusal modelleri uygulamak, doğru olmayan parametre tahminleri ve standart hataların elde edilmesine neden olmaktadır.

Şekil 2. Bağımlı değişken olarak alınan Dönemeç Deltası populasyon yoğunluğu grafiği.

Bağımlı değişkenin Poisson dağılışı göstermesi durumunda Poisson regresyonun uygulanması gerekmektedir. Ancak bağımlı değişkende (Dönemeç Deltası kuş populasyon yoğunluğu), eğer gerçekten bir aşırı yayılım durumu varsa Poisson regresyonu yerine, söz konusu aşırı yayılımı modelleyen negatif binom regresyonunun kullanılması gerekmektedir. Hangi regresyon yönteminin uygun olacağını belirlemek için Şekil 2’de verilen uyum ölçütlerine bakılması gerekmektedir. Poisson dağılışında ortalama ile varyans birbirine eşit olduğundan dolayı devians ne kadar büyük olursa, varyansta ortalamadan o kadar büyük olur (aşırı yayılım). Aşırı yayılım değeri bire (1) yaklaşması ortalama ile varyans eşitliğinin yaklaşık sağlandığı anlamına gelir (SAS 2017). Aşırı yayılım değeri, devians istatistiğinin kendi serbestlik derecesine bölünmesi ile elde edilmektedir. Bu açıdan Şekil 2’ye bakıldığında, Poisson regresyonunda aşırı yayılım değeri bir (1) değerinden oldukça büyük çıkmıştır (156.615). Negatif binom regresyonunda ise aşırı yayılım değeri bir (1) değerine oldukça yakın çıkmıştır (1.277). Devians uyum ölçütü sonucunda, bağımlı değişkende oldukça büyük bir aşırı yayılım olduğu gözlenmiş ve negatif binom regresyonun daha uygun olduğu saptanmıştır. Bu nedenle parametre tahminleri Negatif binom regresyon esas alınarak yorumlanmıştır.

Negatif binom regresyon için genel olarak elde edilen parametre tahmin değerleri ve standart hataları verilmiştir (Çizelge 5). Ancak bağımsız değişkenlerden, özellikle mevsimlerin ve ordoların değişik düzeyleri söz konusudur. Bu nedenle her bir bağımsız değişkenin düzeylerinin birbirlerinden ayrı olarak Dönemeç Deltası’ndaki populasyon yoğunlukları üzerinde önemli olup olmadıklarının test edilmesi gerekmektedir. Negatif binom regresyon modeline göre yaz sezonu referans düzeyi alınıp diğer sezonlar değerlendirilmiştir.

Poisson ve negatif binom gibi genelleştirilmiş doğrusal modelleri esas alan regresyon modellerinde genellikle her bir bağımsız değişkenin bir düzeyi referans kategorisi olarak alınmaktadır.

Çizelge 5. Populasyon yoğunluğunun mevsime, habitata ve ordo'lara göre değerlendirilmesi

Parametre	Sd	Tahmin	Standard hata	%95 Wald	Güven aralığı	p-değeri
Yaz	1	4.3469	0.3939	3.5749	5.1189	<.0001
İlkbahar	1	0.0173	0.1602	-0.2968	0.3313	0.9142
Sonbahar	1	0.1000	0.1646	-0.2226	0.4226	0.5434
Kış	1	-0.3459	0.1914	-0.7210	0.0292	0.0407
Çayırılık	1	0.1323	0.2784	-0.4133	0.6779	0.6346
Dere kenarı	1	-0.8469	0.3141	-1.4626	-0.2312	0.0070
Kamışlık	1	0.4179	0.2976	-0.1654	1.0012	0.1602
Bataklık	1	0.4196	0.2954	-0.1593	0.9985	0.1555
Kumluk	1	2.0491	0.3272	1.4079	2.6903	<.0001
Tarımsal alan	1	-1.4854	0.4464	-2.3603	-0.6106	0.0009
Charadriiformes	1	0.3899	0.2461	-0.0924	0.8722	0.1130
Bucerotiformes	1	-2.3486	0.4512	-3.2330	-1.4643	<.0001
Caprimulgiformes	1	-0.2190	0.5011	-1.2012	0.7631	0.6620
Ciconiiformes	1	-2.1306	0.4078	-2.9299	-1.3313	<.0001
Columbiformes	1	-0.5559	0.4644	-1.4662	0.3544	0.2313
Coraciiformes	1	-1.4794	0.4160	-2.2948	-0.6640	0.0004
Cuculiformes	1	-4.1273	0.8218	-5.7379	-2.5166	<.0001
Falconiformes	1	-2.0106	0.3291	-2.6556	-1.3656	<.0001
Gruiformes	1	0.8026	0.2658	0.2816	1.3236	0.0025
Passeriformes	1	0.5630	0.2615	0.0505	1.0755	0.0313
Pelecaniformes	1	-0.8701	0.2994	-1.4569	-0.2833	0.0037
Phoenicopteriformes	1	-2.5177	0.4888	-3.4757	-1.5598	<.0001
Podicipediformes	1	1.4303	0.3056	0.8313	2.0294	<.0001
Strigiformes	1	-2.2823	0.5089	-3.2798	-1.2848	<.0001
Square	1	0.1028	0.0263	0.0513	0.1544	<.0001

Sd: Serbestlik derecesi

Tartışma ve Sonuç

Negatif binom regresyonunda, mevsim değişkeni için yaz referans parametresi olarak alınmıştır (Çizelge 5). Dönemeç Deltasında kış mevsiminde belirlenen kuş populasyonu yoğunlukları yaz mevsimine göre 0.292 (%29.2) azalmışken ($p < 0.05$), ilkbahar mevsimindeki populasyon yoğunluğunun yaz mevsimine göre 0.017 (%1.7) arttığı tespit edilmiştir ($p > 0.05$). Sonbahar mevsimindeki populasyon yoğunluğunun ise yaz mevsimine göre 0.105 (%10.5) arttığı ($p > 0.05$) saptanmıştır. Mevsimler içerisinde yalnızca kış mevsimindeki populasyon yoğunluğu yaz mevsimine göre istatistiksel olarak önemli bulunmuştur. Bunun başlıca sebebi, ilkbaharda göç ile gelen türler ve yerli olan türlerin yaz ve sonbahar mevsimlerindeki tür sayıları populasyon yoğunlukları sabitlenmektedir. Kış mevsiminin gelmesi sonucunda göçmen türler alandan ayrılmakta sadece yerli türler kalmaktadır. Bunun sonucunda yukarıda belirtilen istatistiksel farklılıklar görülmektedir.

Kare değişkenindeki bir birimlik artış, Dönemeç Deltasındaki populasyon yoğunluğunu 0.598 (%59.8) artırmış olup istatistiksel olarak önemli bulunmuştur (Çizelge 5).

Ordolar içerisinde Anseriformes ordosu referans parametresi olarak esas alındığında; kumluk alandaki kuş populasyonu sayımlarının 7.761 kat arttığı ($p < 0.01$), Podicipediformes ordosundaki populasyon yoğunluğunun 4.179 kat arttığı ($p < 0.01$), Gruiformes ordosundaki yoğunluğun 2.231 kat arttığı ($p < 0.01$) ve Passeriformes ordosundaki populasyon yoğunluğunun ise 1.756 kat arttığı ($p < 0.01$) saptanmıştır (Çizelge 5). Böylece Anseriformes ordosu referans parametresine göre en büyük artış, kumluk habitat içerisinde görülmüştür. Kumluk habitatlar kıyasal türlerin önemli üreme ve beslenme alanlarıdır.

Anseriformes ordosu referans parametresi olarak alındığında, deltadaki populasyon yoğunlukları değişen ve istatistiksel olarak önemli bulunan ($p < 0.01$) gruplar sırasıyla; Cuculiformes 0.984 (%98.4), Phoenicopteriformes 0.919 (%91.9), Strigiformes 0.866 (%86.6), Falconiformes 0.865 (%86.5), Tarımsal alan 0.774 (%77.4), Coraciiformes 0.676 (%67.6), Dere kenarı 0.571 (%57.1), Pelecaniformes 0.581 (%58.1) (Çizelge 5).

Bu veriler ışığı altında, Anseriformes ordosu referans parametresine göre en büyük azalmanın olduğu grup %98.4 ile Cuculiformes iken en az azalmanın olduğu grup ise %57.1 ile dere kenarı grubu olmuştur. Bununla birlikte, kamışlık, bataklık alanlardakiler ile, Charadriiformes, Columbiformes ordolarındaki populasyon

yoğunluklarındaki artış ya da azalış Anseriformes ordosu referans parametresine göre istatistiksel olarak önemli bulunmamıştır ($p>0.05$) (Çizelge 5).

Van Gölü Havzasında yer alan Dönemeç Deltası havzadaki en önemli kuş alanlarından birisidir. Göç rotası üzerinde yer alan delta ilkbahar göçleri açısından oldukça aktiftir. Kuşların bu alanı tercih etmesindeki bir diğer faktör, alanı teşkil eden farklı habitat tipleridir. Bu farklı habitat tiplerinin dört mevsim boyunca sürekliliğini koruması karasal ve sucul kuş türlerine yaşam alanı oluşturmaktadır.

Deltanın sulak alan koruma sahası olması sebebiyle, avcılık faaliyetlerinin engellenmesi, sazlıkların kesilmemesi kuşlar üzerinde oluşabilecek olumsuz baskıyı azaltmaktadır.

Kaynaklar

- Anderson RP, Peterson AT, Gomez-Laverde M (2002). Using niche-based GIS modeling to test geographic predictions of competitive exclusion and competitive release in South American pocket mice. *Oikos*. 98 (1): 3-16.
- Agresti A (1997). *Categorical Data Analysis*. John and Wiley & Sons, Incorporation, New Jersey, Canada.
- Austin J, Slattey S, Clarke RG (2014). Waterfowl populations of conservation concern: learning from diverse challenges, models and conservation strategies. *Wildfowl*. (4): 470-497.
- Beerens JM, Gawlik DE, Herring G, Cook MI (2011). Dynamic habitat selection by two wading bird species with divergent foraging strategies in a seasonally fluctuating wetland. *The Auk*. 128 (4): 651-662.
- Beresford AE, Buchanan GM, Donald PF, Butchart SHM, Fishpool LDC, Rondinini C (2011). Poor overlap between the distribution of protected areas and globally threatened birds in Africa. *Animal Conservation*. 14 (2): 99-107.
- Bibby CJ, Burgess, ND (1992). *Bird Census Techniques*. Academic Pres Limited, NW1 7DX, London. 257.
- Çelik E, Durmuş A (2017). Determining the Seasonal Ornithological Potential of the Dönemeç (Engil) Delta and Generate the Digital Maps Using Geographical Information Systems (GIS). *Iğdır Univ. J. Inst. Sci. & Tech*. 7 (3): 73-78.
- Erdem O (1994). *Türkiye'nin Kuş Cennetleri*, T.C. Çevre Bakanlığı, Baskı, Ankara. 85.
- Gül O (2008). Marmara gölü (Manisa) kuş türleri popülasyonlarının tespiti ve alanı etkileyen çevresel faktörlerin belirlenmesi üzerine araştırmalar. Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniv. Fen Bil. Enst. İzmir.
- Hilbe JM (2007). *Negative Binom Regression*. Cambridge, U.K.
- Joseph LN, Elkin C, Martin TG, Possingham HP (2009). Modeling abundance using N-mixture models: the importance of considering ecological mechanisms. *Ecological Applications*. 19 (3): 631-642.
- Kızıroğlu İ (2001). Uçan Dostlarımız Kuşlar, Bölüm 6. Ekolojik Potpuri, Takav Mat. Yay. A. Ş. Ankara. 391.
- Kızıroğlu İ (2008). *Türkiye Kuşları. Tür Listesi ve Türkiye Kuşları Kırmızı Listesi*. Hacettepe Üniversitesi, Çevre Eğitimi, Kuş Araştırmaları ve Halkalama Merkezi, Ankara. 86.
- O'Hara RB, Kotze DJ (2010). Do not log-transform count data. *Methods in Ecology and Evolution*. 1. 118-122.
- Onmuş O (2006). Coğrafi Bilgi Sistemlerinin Önemli Kuş Alanları'nın İzlenmesi ve Yönetilmesi Amaçlı Kullanımı, Gediz Deltası Önemli Kuş Alanı Olgu Çalışması. 4. Coğrafi Bilgi Sistemleri Bilişim Günleri, Eylül 13-16, İstanbul, Türkiye.
- Onmuş O (2008). Gediz Deltası'nda üreyen su kuşu türlerinin yuvalama alanlarının izlenmesi ve bu kolonilerin yönetilmesi. Doktora tezi, Ege Üniv. Fen Bil. Enst. İzmir.
- Per E (2006). Beypazarı İnözü vadisi'nin üreyen kuşları. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniv. Fen Bil. Enst. Ankara.
- Peterson AT, Ball LG, Cohoon KP (2002). Predicting distributions of Mexican birds using ecological niche modelling methods. *Ibis*, 144 (1).
- Pielou EC (1984). *The interpretation of ecological data. a primer on classification and ordination*. John Wiley and Sons, New York, USA.
- SAS (2017). *SAS/Stat Software Hangen and Enhanced*, SAS Institute Incorporation, USA.
- Üker F (2006). Ondokuz Mayıs Üniversitesi kampüs alanındaki üreyen kuşların dağılım haritalarının çıkarılması. Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniv. Fen Bil. Enst. 159.
- Yeşilova A, Özgökçe MS, Atlıhan R, Polat Yıldız Ş, Karaca İ, Ser G (2016). Modeling of the arthropod population densities in the coastal band of Lake Van using mixture poisson regression. *Fresenius Environmental Bulletin*, 25:1768-1778.